

Suomen kirjakielen isiä ja kummisetiä

Mikael Agricola on todistetusti yksi kaikkien aikojen suurimmista suomalaisista. Vuonna 2004 Yleisradion TV1 järjesti asiasta yleisöäänestyksen, jossa voittajaksi selviytyi Suomen marsalkka Mannerheim. Hänen jälkeensä terävimpään kärkeen nousivat eräät muut 1900-luvun valtiomiehet, mutta kymmenen parhaan joukkoon pääsi myös muutama kulttuurivaikuttaja. Mikael Agricola sijoittui kahdeksanneksi.

Suurmiestä muistellessa unohtuvat usein hänen edeltäjänsä, aikalaisensa, työtoverinsa ja taustajoukkonsa. Mikael Agricolan elämäntyöstä kuulee usein sen tapaisia pelkistyksiä, että Agricola loi tai keksi suomen kirjakielen tai jopa koko suomen kielen. Harvalle tulee edes kysyttäessä mieleen ketään muuta, joka olisi ollut mukana kirjasuomen alkutaipaleella.

Reformaatio käynnistyi Wittenbergissä vuonna 1517, mutta vasta kymmenen vuoden kuluttua Ruotsi asettui virallisesti reformaation kannalle. Tämän jälkeen kesti vielä kymmenen vuotta, ennen kuin suomen kieli otettiin liturgiseen käyttöön Turussa ja muissa suomalaisissa seurakunnissa. Senkin jälkeen kului vielä yli kymmenen vuotta, ennen kuin Mikael Agricolan *Uusi testamentti*, *Käsikirja* ja *Messu* ilmestyivät painosta. Ennen niiden valmistumista oli käännettävä tekstejä suullisesti tai turvaututtava käsikirjoituksiin.

Nykyaikoihin asti on säilynyt muutamia käsikirjoituksia, jotka ovat vanhempia kuin sisällöltään vastaavat Agricolan teokset. Niitä on varmasti ollut enemmänkin, sillä Suomessa oli yli sata seurakuntaa 1500-luvun puolivälissä. Osa teksteistä on muunkielisiin kirjoihin tehtyjä lisäyksiä, osa itsenäisiä, käsin kirjoitettuja vihkosia tai kirjoja. Laajin ja merkittävin on Rauman kappalaisen Mathias Westhin nimeä kantava koodeksi, joka sisältää kirkkokäsikirjan, messun ja sielunhoidon opaskirjan sekä melkoisen määrän kirkkolauluja nuotteineen. Vanhin suomenkielinen messu löytyy Kangasalan seurakunnalle kuuluneen *Missale Aboensen* loppuun lisätyiltä lehdiltä.

Agricola oli opiskelemassa Wittenbergissä, kun ensimmäinen suomenkielinen messu pidettiin Turussa, ilmeisesti vuonna 1537. Aikakirjoihin ei ole jäänyt tietoa siitä, kuka toimi pappina. Oliko se ehkä Thomas Francisci Keijoi, joka oli palannut Wittenbergistä vuonna 1535? Vai oliko se hänen opiskelutoverinsa Canutus Johannis? Ilmeisesti se ei ollut Simon Henrici Wiburgensis, koska hän palasi Wittenbergistä vasta vuonna 1538. Reformaation ensimmäinen sanansaattaja Petrus Särkilahti se ei voinut olla, sillä hän oli kuollut jo vuonna 1529. Mutta ehkäpä kysymykseen voisi tulla arkkiteini Petrus Sild. Hän oli vanhemman polven pappismies, mutta suhtautui myönteisesti suomenkieliseen kirjallisuuteen siitä päätellen, että hän testamenttasi osan omaisuudestaan *Uuden testamentin* painatuskuluihin.

Vaativuus ei kuulunut Agricolan hyveisiin. Hän ikuisti nimensä näkyvästi kirjojensa lehdille. Siitä huolimatta hän runoili Psalmtarinsa esipuheessa: Muistas siis rukoollessas heitä, jotka tulkitsit suomeksi näitä. Agricola oli ensimmäinen, joka toimitti suomenkielisiä kirjoja painoon, mutta hän ei luonut kirjakieltä yksin eikä tyhjästä.